

УДК 378.1.13:17.022.1

ГОРДЄЄВА Катерина Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
теоретичних методичних основ фізичного виховання і
реабілітації Донбаського державного педагогічного
університету
e-mail: katrinzzz-83@mail.ru

**СОЦІАЛЬНО-ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В СТРУКТУРІ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

У статті розкриваються основні складові соціально-духовних цінностей у структурі фізичної культури і спорту особистості студента, розглядається соціальна галузь, як фізична культура і спорт, у процесі освоєння якої настільки багатогранно розкриваються індивідуальні особистісні якості та особливості людини; пропонується, специфіку даної галузі максимально

використовувати в практиці викладання. Також розглядається система цінностей, установок і мотивів поведінки студентської молоді, ступінь її відповідальності за дії та вчинки у відношенні до самих себе та інших людей узгоджується з ідеями поваги, свободи, добра, любові, прекрасного, культури здорового способу життя.

Ключові слова: соціально-духовні цінності, фізична культура особистості, світогляд, гуманізм, громадянськість, патріотизм, моральне та естетичне виховання, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Необхідною умовою для формування у студента позитивного ціннісного ставлення до спорту є наявність у нього вихідних знань, умінь, навичок. Ми визначаємо такі умови, перша це – знання про те, що таке спорт, його компоненти (спортивне тренування, спортивні змагання) і різновиди (масовий спорт, спорт вищих досягнень) як особливі соціальні феномени, що відрізняються від інших, про їх сутність, структуру, специфіку, тобто поняття, які необхідні для того, щоб можна було виділяти (відрізняти від безлічі інших явищ) і характеризувати спорт, його компоненти, різновиди. Наступною умовою є фактологічні знання – знання про конкретні факти спортивної діяльності, тих чи інших її видах, різновидах в даний час і в процесі розвитку. Останньою умовою, ми виокремлюємо знання, вміння та навички, необхідні людині для того, щоб він міг включатися в ті чи інші види спортивної діяльності (спортивне тренування, спортивні змагання тощо) у відповідності з прийнятими правилами, нормами і зразками поведінки.

Всі ці знання, вміння, навички, що формуються у людини в процесі соціалізації (стихійно в ході життєвого досвіду, під впливом навколишнього соціального середовища, засобів масової інформації тощо, а також свідомо, цілеспрямовано в процесі освіти, навчання, виховання), утворюють вихідний блок спортивної культури особистості.

Зазначені знання, вміння, навички забезпечують студенту можливість правильної орієнтації в світі спорту, в різних його аспектах (виконують орієнтовну функцію), а також реальної участі в спортивній діяльності.

Сьогодні констатує перед суспільством значні соціальні, технічні і біологічні перетворення. Науковий та технічний прогрес поклав у спосіб розвитку особистості поряд із прогресивними явищами і ряд несприятливих факторів, у першу чергу гіподинамію і гіпокінезію, нервові і фізичні перевантаження, стреси професійного й побутового характеру. Усе це приводить до порушення обміну речовин в організмі, нахилу до серцево-судинних захворювань, надлишкової масі тіла тощо. Вплив несприятливих факторів на стан здоров'я молодого організму настільки великий і об'ємний, що внутрішні захисна система організму неспроможні з ними впоратися. Досвід десятків тисяч людей, що випробували на собі вплив такого роду несприятливих факторів, показує, що кращою протидією їм є регулярні заняття фізичними вправами, які допомагають відновленню і зміцненню здоров'я, адаптації організму до умов зовнішнього середовища [1].

Заняття фізичними вправами мають величезне виховне значення – сприяють зміцненню дисципліни, підвищенню почуття відповідальності, розвитку наполегливості в досягненні поставленої мети. Спорт являє собою складне суспільне явище, яке не обмежене рішенням завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні функції суспільства в галузі моралі, виховання, етики. Вона не має соціальних, професійних, біологічних, вікових, географічних кордонів.

Якщо загальна культура особистості відображає широту оволодіння ціннісним змістом духовної культури, ступінь прилучення особистості до створення цінностей, готовність та спроможність до їх продукування, то соціально-професійна культура особистості по суті відображає прояв загальної культури в специфічних умовах професійної діяльності. Змістове насичення спорту виступає як складова частина загальної та професійної культури людини, як найважливіша якісна характеристика динамічного розвитку як фундаментальна цінність, що визначає початок його соціокультурного буття, спосіб і міру реалізації сутнісних сил і можливостей. Фізична культура – це, з одного боку, специфічний процес, з іншого, – результат людської діяльності, а також засіб і спосіб фізичного вдосконалення людей.

По відношенню до культури людина виступає в трьох іпостасях: вона її освоює (споживає), є носієм культури і створює нові культурні цінності. Освоєння, «споживання» фізичної культури проявляється в результатах цієї діяльності – в оволодінні знаннями, розвитку фізичних якостей і рухових здібностей, «власником» яких вона і є.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних напрацювань вітчизняних дослідників засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний науковий потенціал, який може стати основою для визначення підходів прилучення студентської молоді до цінностей фізичної культури. Обґрунтовано домінанти нової стратегії сучасної філософії освіти (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень), базові цінності й орієнтації щодо розвитку особистості в процесі навчання, виховання і самоосвіти (І. Д. Бех, Е. В. Бондаревська, С. У. Гончаренко, В. В. Рибалка, О. Я. Савченко та інші). В інформаційному обігу з'явилися праці, присвячені вдосконаленню сутнісних основ освіти (О. А. Дубасенюк, Н. Г. Ничкало); технологізації вищої освіти (П. М. Воловик, І. М. Дичківська, О. М. Пехота та інші). Теоретико-методичні засади фізичного виховання розробляли Е. С. Вільчковський, В. М. Вовк, Л. В. Волков, О. Ц. Демінський, О. Д. Дубогай, Р. П. Карпюк, Т. Ю. Круцевич, О. С. Куц, Б. М. Шиян та інші.

Метою статті є розкриття питання про те, що фізична культура, вирішуючи проблему відтворення фізичних здібностей людини, є важливою частиною культури суспільства в цілому. З одного боку, від духовної культури суспільства вона отримує і переробляє ідейно-теоретичну і науково-філософську інформацію. З іншого – вона сама збагачує культуру, науку, мистецтво, літературу спеціальними цінностями у вигляді теорії, наукових знань, методик фізичного розвитку і спортивного тренування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фізична культура проявляє свої виховні, освітні, оздоровчі, економічні та загальнокультурні функції у соціальному житті, системі освіти, виховання, у сфері організації праці, повсякденного побуту, здорового відпочинку, сприяє виникненню такого соціального течії, як фізкультурний рух, тобто спільна діяльність людей по використанню, поширенню та примноженню цінностей фізичної культури.

На даному етапі системи фізичного виховання все більше місце займає спорт. Це пояснюється особливою дієвістю спорту як засобу та методу фізичного виховання, його популярністю, широким розвитком в останні десятиліття міжнародних спортивних зв'язків, неухильно зростаючої загальнокультурної і престижною значимістю спорту [2].

Функції фізичної культури та спорту не вичерпуються досягненнями лише змагальних цілей, незважаючи на те, що спорт без змагальної діяльності не існує, цей спосіб життя являє собою ефективний засіб для вдосконалення людини, перетворення його духовної і фізичної природи у відповідності з запитамі суспільства, є дієвим фактором виховання і самовиховання.

Пріоритетна цінність спорту полягає і в тому, що він є засобом етичного, естетичного, морального виховання особистості.

В процесі занять спортом досягається підвищений рівень функціональних можливостей організму і створюваний одночасно фонд корисних умінь і навичок можуть значною мірою визначити прискорене засвоєння спортсменом професійно-трудової, військової та іншої соціально потрібної діяльності [1].

Досить вагоме значення має спорт як свого роду еталон оцінки людських можливостей. Спортивний еталон передбачає використання спортивної діяльності як моделі для вивчення максимальних можливостей людського організму при фізичних і психічних напругах в екстремальних умовах і володіє широкими можливостями для розвитку пізнавальних здібностей людини.

Спорт цікавий як емоційно насичене видовище. Видовищна сутність спорту незвичайна. Вона сприяє прищеплюванню інтересу до занять фізичною культурою і спортом, впровадження їх у спосіб життя. Сучасні технічні засоби комунікацій сприяли тому, що аудиторія спортивних видовищ як ніколи раніше розширилася, а це збільшило неординарне вплив спорту на емоційний світ людства.

При характеристиці соціальної ролі спорту важливо мати на увазі його неабияке економічне значення. Матеріальні вкладення товариства у розвиток спорту багаторазово окупаються, насамперед, підвищенням загального рівня працездатності, зміцнення здоров'я, збільшення тривалості життя людини. Економічно значимі та фінансові доходи, одержувані

від спортивних видовищ, експлуатації спортивних споруд, продаж спортивного інвентарю, обладнання, атрибутики, видавничої та наукової діяльності.

Спорт вважають одним із засобів соціалізації особистості. Безпосередньо в процесі спортивної діяльності виникають різноманітні, специфічні відносини суперництва і співдружності окремих спортсменів, між командами, організаторами, спортивними суддями, які так чи інакше включені в систему соціальних відносин, що виходять за рамки спорту. Сукупність усіх цих відносин становить основу формуючого впливу спорту на особистість, становлення соціального досвіду [3].

Соціально-духовні цінності, що відносяться до фізичної культури і спорту, включають такі важливі компоненти якостей особистості, як моральні, естетичні, світоглядні, здорового способу життя. Причому в структурі особистості вони відображаються в особливому «колірному колориту» [2]. Фізична культура і спорт мають у своєму розпорядженні великими можливостями для формування гармонійно розвиненої особистості. При цьому їх вплив на людину специфічно і не може бути замінено або компенсовано якими-небудь іншими засобами. У процесі формування фізичної культури особистості повинно здійснюватися моральне виховання, формування у студентів загальнокультурних, гуманістичних цінностей: моралі, благородства, чесності, поваги до суперника, здатності підпорядкувати свою поведінку норм спортивної етики, колективізму. Поведінка займаються на навчальних заняттях, тренуваннях, змаганнях регламентується певними правилами, положеннями та розпорядком. Постійне привчання до них виробляє дисципліну, етичні норми поведінки і поваги до оточуючих.

Мабуть, немає жодної соціальної області, як фізична культура і спорт, у процесі освоєння якої настільки багатогранно розкривалися б індивідуальні особистісні якості та особливості людини. Специфіку даної галузі і пов'язані з нею широкі можливості формування моральності необхідно максимально використовувати у практиці викладання.

У фізичній культурі і спорті укладені також великі можливості для естетичного виховання студентів, розвитку здатності сприймати, відчувати і правильно розуміти прекрасне у вчинках і красу в відточених до високого ступеня досконалості рухах. Під впливом правильно організованих занять фізичними вправами форми тіла розвиваються гармонійно, рухи і дії стають витонченими, енергійними, раціональними і красивими. Деякі види спорту – фігурне катання, художня гімнастика, синхронне плавання, спортивні танці та інші – впритул стикаються з мистецтвом [4].

Заняття фізичною культурою і спортом, сприйняття спортивних змагань, у ході яких спортсмени демонструють специфічно спрямоване фізична досконалість і гармонійні руху, розвивають не тільки у займаються, але і у глядачів розуміння прекрасного, формують естетичні смаки, почуття, ідеали, потреби. Зв'язок занять фізичними вправами і спортом з естетичним вихованням має двоїстий характер, так як дозволяє формувати не тільки гарний зовнішній вигляд, але і одночасно впливати на формування морально-вольових якостей, етики вчинків і поведінки в суспільному середовищі.

Формування світоглядних поглядів на цінності фізичної культури, переконання в їх необхідності в соціальному, культурному, професійному та особистісному аспектах є одним з основних механізмів, що включають студента в самостійну фізкультурно-спортивну активність. Науковість світоглядних поглядів і переконань є основою їх міцності [1; 5; 6].

До основним ознаками якостей світоглядних поглядів віднесені також гуманізм, громадянськість і патріотизм.

Гуманізм – це соціально історично склалася і розвивається система поглядів, формує світогляд, що відноситься до духовно-моральних якостей особистості, регулює поведінку людей у всіх сферах суспільного життя; їх відносини, засновані на людяність, людинолюбство, доброту, співчуття, рівності, справедливості, поваги до прав і гідності кожної людини, що визначають його вищу соціальну цінність, право на щастя, здоров'я, добро і вільний розвиток, законодавчо охороняється державою.

Громадянськість – визначається як приналежність до батьківщини, держави, народу, нації; любов, причетність і діяльність, пов'язані з потребою їх зміцнення, вдосконалення, економічного і культурного розвитку.

Патріотизм є любов до вітчизни, рідної землі, своєї культурної середовищі, колективу тощо; створення та діяльність на їх благо і розвиток. Це наявність таких почуттів,

як обов'язок, чеснота, повагу і гідність, які не поділяють, а з'єднують людей і народи. Патріотизму неприйнятний фанатизм як крайнє психічно аномально-прикордонний стан зацикленої прихильності до чого-небудь [7].

У соціальному плані різні прояви фанатизму мають місце в релігійних, національних, політичних, корпоративних, спортивних (вболівальники) та інших психопатичних акцентуаціях. Це, як правило, супроводжується негативними емоціями, крайньою нетерпимістю, дратівливістю, невитриманістю, агресією, жорстокістю, неадекватним нормам моралі поведінкою, хуліганськими вчинками і різного роду кримінальними злочинами проти суспільства і особистості. Сліпий Фанатизм і бездіяльний в плані творення соціально-духовних цінностей. Йому чужий гуманізм.

Зміст соціально-духовних цінностей у структурі фізичної культури особистості студента передбачає наявність здорового способу життя, який визначається як модель життєдіяльності, пов'язана з увлеченнями про особистісної і соціальної цінності здоров'я, засоби і способи його збереження, вдосконалення психофізичних здібностей за рахунок підвищення резервних потужностей всіх систем і функцій організму, його інтелектуальної і фізичної працездатності, можливостей біосоціальної адаптації, і досягненні довголіття [7]. Іншими словами, це індивідуалізований стиль життя, система поглядів, переконань, установок, що реалізують потенційні природні можливості та здібності людини; відображення його особистісних і соціально-значущих потреб, ставлення до буття, розуміння сенсу життя і щастя, в основі яких лежать знання, відчуття, практичний досвід, мотиваційні орієнтації і культура особистості [7; 8]. Загальними критеріальними ознаками здорового способу життя виступають систематичне дотримання йому, наукова основа його організації, відмова від шкідливих звичок. Зміст і структура культури здорового способу життя особистості практично ідентичні фізичної культури особистості, але при цьому мають більш широкий спектр проявів [5].

Висновки. Формування соціально-духовних цінностей у структурі фізичної культури особистості студента спрямовується, насамперед, на становлення в його свідомості, світогляду, а в контексті духовного здоров'я – на створення комплексу мотиваційної і потреб сфер здоров'язбережувальної життєдіяльності. При цьому система цінностей, установок і мотивів поведінки студентської молоді, ступінь її відповідальності за дії та вчинки у відношенні до самих себе та інших людей узгоджується з ідеями поваги, свободи, добра, любові, прекрасного, краси, культури здорового способу життя, громадянськості і патріотизму як сутнісно-діяльній сторони поведінки.

Список використаної літератури

1. Грибан Г.П. Методологічні аспекти духовності у сфері фізичної культури та спорту / Г.П. Грибан // Олімпійський спорт і спорт для всіх: тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу, Київ, Україна. – К. : Олімпійська література, 2005. – С. 54.
2. Виленский, М.Я. Основные сущностные характеристики педагогической технологии формирования физической культуры личности / М. Я. Виленский, Г. М. Соловьев // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2001. – № 3. – С. 2–7.
3. Ярмолинский, В. И. Формирование физической культуры личности в системе непрерывного образования: проблемы и решения / В. И. Ярмолинский // Труды национального института образования. – Серия 2, Социокультурное образование. – Вып. 2, Модели и методики. – 2011. – С. 142–154.
4. Баранівський Ф.В. Соціокультурні та духовні виміри особистості / Ф.В. Баранівський // Духовність як основа консолідації суспільства. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників: міжвід. наук. зб. – К. : НДІ «Проблеми людини», 1999. – Т 16. – С. 50–60.
5. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів [монографія] / Г.П. Грибан. – Житомир : Рута, 2009. – 594 с.
6. Грибан Г.П. Соціальні та духовні виміри особистості студента у фізичному вихованні та спорті / Г.П. Грибан // Спортивний вісник Придністров'я: наук.-теорет. журнал Дніпропетров. держ. ін-ту фізичної культури і спорту, 2007. – № 2–3. – С. 78–81.
7. Соловьев Г. М. Формирование социально-духовных ценностей здоровьесберегающей жизнедеятельности студенческой молодежи средствами физической культуры: монография / Г. М. Соловьев, И. Р. Тарасенко. – М. : Илекса, 2010. – 193 с.
8. Соловьев Г. М. Теоретический аспект системно-структурных составляющих физической культуры личности / Г. М. Соловьев // Физическая культура и здоровье. – 2012. – № 4. – С. 51–57.

References

1. Hryban, G.P. (2005). Methodological aspects of spirituality in the sphere of physical culture and sports. Olympic Sport and Sport for All: Abstracts of the IX International Scientific Congress, Kyiv, Ukraine. – Kyiv: Olympic literature, 54. (in Ukr.).
2. Vilenskiy, M.J., Solovyov, G.M (2001). The Main Essential Characteristics of Pedagogical Technology of Formation of Physical Culture of the Person. *Physical Culture: Education, Education, Training*, 3, 2–7. (in Russ).
3. Yarmolinsky, V.I. (2011). Formation of Physical Training of the Person in the System of Continuous Education: Problems and Solutions. *Proceedings of the National Institute of Education, Series 2, Socio-cultural education, Issue 2, Models and Methodologies*, 142–154. (in Russ).
4. Baranivsky, F.V. (1999). Socio-cultural and Spiritual Dimensions of Personality. Spirituality as a Basis Consolidation of Society. *Analytical Development, Offers Academic and Practitioners, Interdepartmental Scientific Journals*. Kyiv: Scientific Research Institute "Human Problems", Vol. 16, 50–60. (in Ukr.).
5. Hryban, G.P. (2009). *Vital Functions and Physical Activity of Students* [monograph]. Zhitomir: Ruta. (in Ukr.).
6. Hryban, G.P. (2007). Social and Spiritual Dimensions of Personality Student in the Physical Education and Sport. *Sports Bulletin Transnistria: Scientific and Theoretical Journal of the Dnipropetrovsk State Institute of Physical Culture and Sport*, 2–3, 78–81. (in Ukr.).
7. Solovyov, G.M., Tarasenko, I.R. (2010). *Formation of social and spiritual values of life zdorovesberegajushchej students means of physical training*: monograph. Moscow: Ileksa. (in Russ).
8. Solovyov, G.M. (2012). The Theoretical Aspect of the Systemic-structural Components of Physical Culture of the Person. *Physical Education and Health*, 4, 51–57. (in Russ).

GORDEEVA Kateryna,

Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher of the Department of the theoretical and methodological basis of physical education and rehabilitation, Donbas State Pedagogical University
e-mail: katrinzzz-83@mail.ru

THE SOCIO-SPIRITUAL VALUES OF STUDENT'S PERSONALITY IN THE STRUCTURE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

***Abstract.** This article discusses the basic components of socio-spiritual values in the structure of physical culture and sport of the individual student. Social, physical culture and sport, in the process of development which is so versatile reveals individual personality.*

Physical exercises are of great educational value – helps to strengthen discipline, enhance the sense of responsibility, perseverance in achieving goals. Physical culture is a complex social phenomenon that is not limited to the solution of problems of physical development, but also fulfills other social functions of the society in the field of morals, education, ethics. It has no social, professional, biological, age, geographical boundaries.

If the total culture of a person reflects the breadth of mastering value content of spiritual and material culture, the degree of inclusion of the individual to create their values, the willingness and capacity to their production, the professional culture of personality essentially reflects a manifestation of the General culture in the specific conditions of professional activity. Physical culture acts as a part of General and professional culture, as an essential dynamic quality characteristic of his personal development as a fundamental value that determines the beginning of his socio-cultural existence, the way and measure the realization of the essential powers and abilities. Physical culture is on the one hand, specific process, on the other – the result of human activity, as well as the means and method of physical improvement people.

In relation to the culture of the person acts in three persons: he assimilates it (consumes), is the carrier of culture and creates new cultural values. Development, consumption of physical culture is manifested in the results of this activity in the acquisition of knowledge, development of physical qualities and motor skills, the "owner" which he is.

Despite the fact that sport without the competitive activity does not exist, its functions are not limited to the achievements of purely competitive purposes. Sport is a powerful tool for human improvement, transformation, spiritual and physical nature in accordance with the demands of society, an effective education and self-education.

The social value of sport lies in the fact that it is a means of ethical, aesthetic and moral upbringing of an individual.

Achieved in the process of sports high level of functional possibilities of organism and at the same time created a Foundation of useful skills can largely determine the accelerated assimilation of the athlete professional, military, and other socially necessary activities. Quite weighty is the significance of sport as a kind of standard of assessment of human capabilities. Sports reference involves the use of sports activities as

a model to study the maximum capacity of the human body during physical and mental stress under extreme conditions and has a lot of opportunities for the development of cognitive abilities.

The sport is interesting how emotionally charged spectacle. Entertaining the essence of sport is unusual. It helps to inculcate interest in physical culture and sports, their introduction into the lifestyle. Modern technical means of communication contributed to the fact that the audience of sports shows, as never before, has expanded and this has increased the extraordinary impact of sports on the emotional world of humanity.

In characterizing the social role of sport, it is important to bear in mind its considerable economic importance. Material investments of the company in the development of sports pay for themselves many times, primarily by raising the General level of health, improve health, increase life expectancy people. Significant cost and Finance income received from sport shows, operation of sports facilities, sales of sports equipment, equipment, merchandise, publishing and scientific activities. Sport is one means of socialization.

Key words: *social and spiritual values, physical education, personality, philosophy, humanism, citizenship, patriotism, moral and aesthetic education, healthy lifestyle.*

*Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016*